

A 17-4 PH martenzites korrózióálló acél fázisátalakulásának vizsgálata dilatométerrel

Krállics György* – Fodor Árpád**

Abstract

Investigation of phase transformation of the 17-4 PH martensitic stainless steel by dilatometer. The grain size is in very close relation with the mechanical properties. The ultimate tensile strength alters with the inverse ratio to the square root of grain size by the Hall-Petch relationship. It can reach relatively remarkable increase in strength with establishing fine grains. The main goal of this present report is to determine which cause the biggest increasing of hardness between the grain refinement and the segregations by precipitation hardening in the 17-4 PH martensitic stainless steel. In order to determine easily the start and finish of the austenitic and martensitic phase transformations we applied dilatometer to our investigation

Bevezetés

A szemcseméret nagysága szoros összefüggésben áll az anyag mechanikai tulajdonságaival. A Hall-Petch-egyenlet szerint az anyag folyáshatára a szemcseátmérő négyzetgyökével fordítottan arányos. Ennek értelmében, viszonylag nagymértékű szilárdságnövekedést lehet elérni kis szemcseméret létrehozásával. A cikk alapvető célja megvizsgálni, hogy a 17-4 PH kiválóan keményíthető martenzites korrózióálló acélban a szemcsefinomítás milyen mértékű keménységnövekedést okoz a kiválásos szilárdságnövelő hatásával szemben. Kísérleteinkhez dilatométert használtunk, amellyel jól meghatározható az ausztenites, és martenzites fázisátalakulások kezdete és vége.

A vizsgált acél

A 17-4 PH martenzites korrózióálló acél jelölésében az első szám a króm, a második a nikkelt mennyiségre utal, a PH (Precipitation-Hardening) rövidítés az anyag kiválóan keményíthetőségét jelenti. Igen jó a korrózióval szembeni ellenállása. A kis széntartalom a króm-karbid kialakulását akadályozza, és így az acél interkristallin korróziós hajlama csökken. Fő felhasználási területe eléggé széles, pl. repülőgépek sugárhajtóművei, gázturbinák, nukleáris reaktorok, vegyszeti berendezések gyártásához használják fel. Vegyi összetételét az 1. táblázat mutatja:

1. táblázat 17-4 PH martenzites korrózióálló acél vegyi összetétele, m/m%

Table 1 Chemical composition of 17-4 PH martensitic precipitation-hardening stainless steel, m/m%

C	max. 0,07
Cr	15,0-17,5
Cu	3-5
Mn	max. 1
Ni	3-5
Nb	0,15-0,45
Nb+Ta	0,15-0,45
P	max. 0,04
Si	max. 1
S	max. 0,03

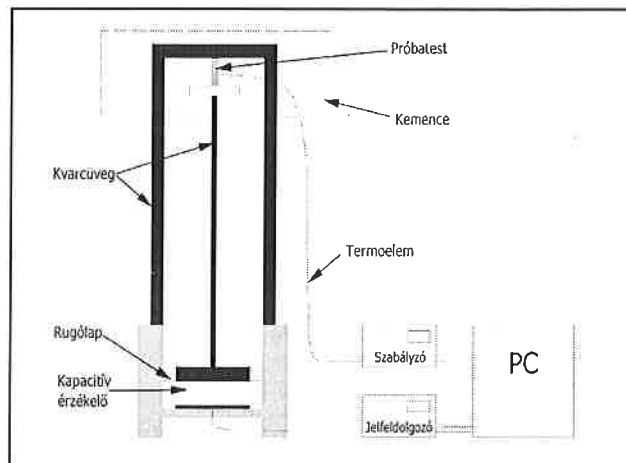
* Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Anyagtudomány és Technológia Tanszék, H-1111. Budapest, Bertalan L u.7. *egyetemi docens, tel: (1) 463 1445, e-mail: krallics@eik.bme.hu;

**Ph.D. hallgató, tel: (1) 463 2842, e-mail: fodor@eik.bme.hu

Dilatométeres vizsgálat

Dilatométerrel nagyon pontosan mérhető a próbateteknek a hőmérséklet hatására bekövetkező hosszváltozása: növekedése ill. csökkenése.

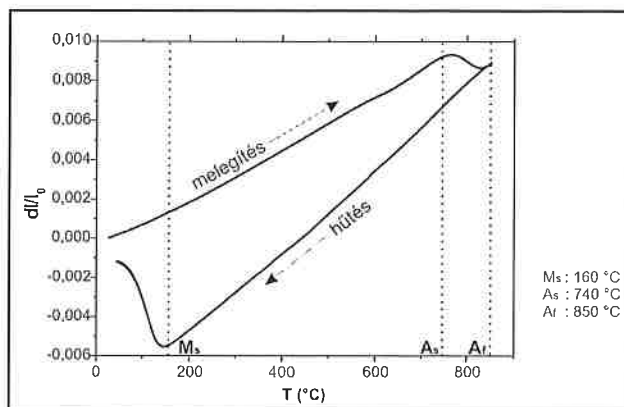
A vizsgálandó próbatetek 2x2x10 mm nagyságúak voltak. Ezek nagyobbik oldalára Cr-Al termoelem volt ponthegeesztve. A mintatartó asztalt üvegburába vette körül, amelyben a vizsgálat megkezdése előtt ún. másodlagos vákuum ($\approx 3.5 \cdot 10^{-8}$ bar) lett létrehozva, hogy hevítés-kor megakadályozzuk a próbatetek oxidációját. A hőt a kemencében elhelyezett két darab, egyenként 500 wattos izzó sugárral közvetítette. A próbatetek hőmérsékletét termoelemmel, hosszváltozásukat, pedig kapacitív érzékelővel mértük meg, amelyek egy PC-vel voltak összekötve. A mérendő mennyiségek regisztrálását az idő függvényében egy számítógépes program végezte el. A hőmérsékletnek a hőkezelési programnak megfelelő szabályzását egy külön szabályzóegység végezte (1. ábra).

1. ábra. A dilatométeres mérés elvi vázlata

Fig. 1 Schematic illustration of the dilatometrical measurement

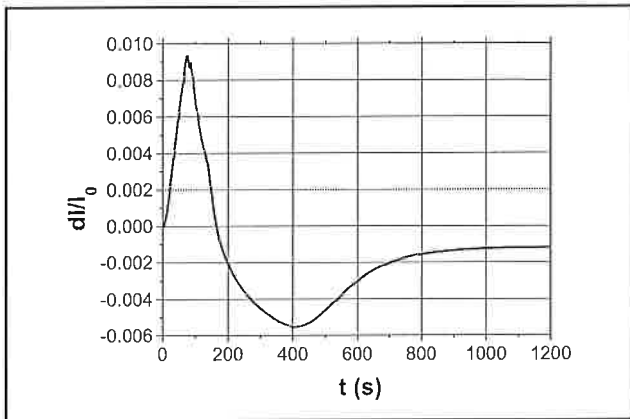
Az acél kiindulási martenzites szövetszerkezete melegítés hatására az A_s (austenite start) hőmérsékletet elérve ausztenit kezd átalakulni (allotrop átalakulás). Eddig a hőmérsékletig a próbatest hossza a lineáris hőtágulás miatt növekszik. Ez az átalakulás diffúzióval és új kristálycsírák kialakulásával jár. Az ausztenit szövetelem rácsparamétere na-

2. ábra. A próbatest hosszúsági méretének változása a hőmérséklet függvényében

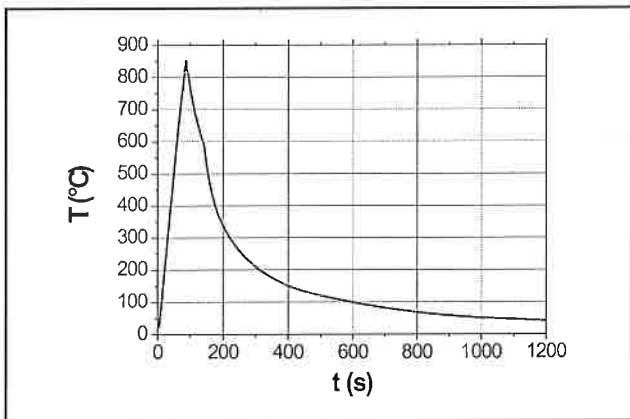
Fig. 2 Linear dimension as a function of temperature

gyobb, mint a martenzit , ennek ellenére a térfogat nem növekszik, hanem csökken, amely a felületen középpontos k b s rács nagyobb tárki-töltési tényezőjével magyarázható. A_1 (austenite finish) h mrs klett l kezdődően az acél szövetszerkezete tisztán ausztenites. Ebből az állapotból hűtés hatására zsugorodás észlelhető a próbatesten, majd az M_s (martensite start) h mrs kletet elérve megkezdődik a martenzit kialakulása szintén allotróp átalakulással, amely fajtérfogat növekedéssel jár. A következő diagramokon jól nyomon követhetők a jellegzetes átalakulási pontok (2.–4.  bra).

3.  bra. A próbatest hosszúsági méretének változása az idő függvényében

Fig. 3 Linear dimension as a function of time

4.  bra. A próbatest h mrs klet nek változása az idő függvényében

Fig. 4 Temperature as a function of time

A szemcseméret minimalizálása

Ahhoz, hogy a lehető legkisebb szemcseméretet tudjuk elérni, sz k-séges, hogy az A_1 h mrs kletet elérve azonnal elkezdj k hűteni a próbatestet, ugyanis ebben a pillanatban legkisebbek a szemcsék, illetve a szövetszerkezet 100%-ban ausztenites. A hőntartási időt növelve az ausztenit szemcsék eldurvulnak.

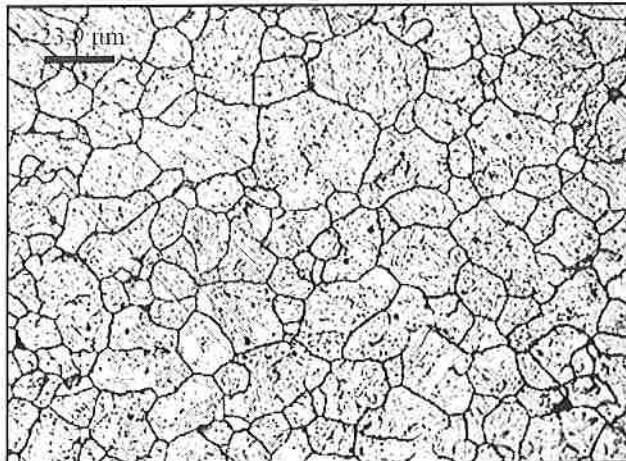
A kísérletek megkezdése előtt normál állapotba hoztuk a pr bates-teket a következő módon:

1. Hevítés 1050 C-ra 10 C/s sebességgel.
2. Hőntartás 1050 C-on 2 órán keresztül.
3. Azonnali hűtés szobah mrs kletre.

A hevítési sebességet kellően lass ra választva elérhető, hogy a próbatestek teljes t rfogatukban közel azonos mértékben melegedjenek fel. A normalizáláshoz szükséges igen hosszú hőntartási idő biztosítja a diff z s folyamatok teljes végbemenetelét.

A következőkben megm rt k az átlagos szemcsenagyságot, amihez el kellett készíteni a csiszolatot a fénymikroszkópos vizsgálathoz. A csiszolatk sz t s utolsó lépésében elektrokémiai maratást alkalmaztunk a lehető legsimább felület elérése érdekében. Az így kapott csiszolatot Leica MZ6 típusú fénymikroszkóppal vizsgáltuk.

Az 5.  br n látható, hogy a szövetszerkezet közel homogén, jól látható a martenzit t s szerkezete és a kiválások is. Az átlagos szemcseméretre $d_{\text{átlagos}} = 17 \mu\text{m}$ adódott.

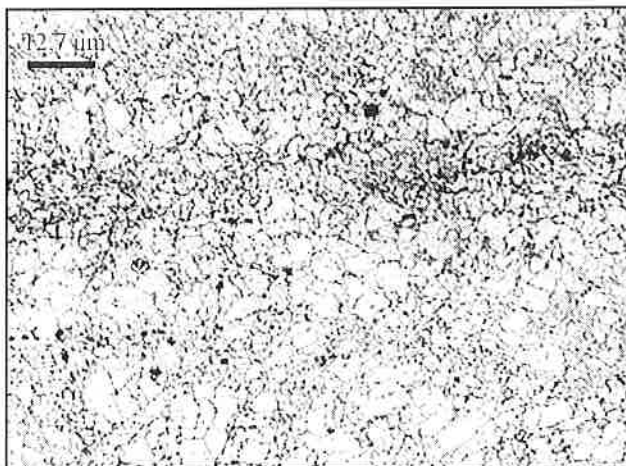
5.  bra. Normál állapotú szövetszerkezet fénymikroszkópos képe
Fig. 5 Optical micrographs of normal state material

Az anyag normál állapotba hozása után, a szemcseméret minimaliz l shoz a következő hőkezelési lépéseket alkalmaztuk:

1. Hevítés 900 C-ra 10 C/s sebességgel.
2. Azonnali hűtés szobah mrs kletre.

Mivel az acél kiv l sosan keményedő, ezért hevítés k zben, 400 C felett igen jelent s a r szszemcs k kiválása.

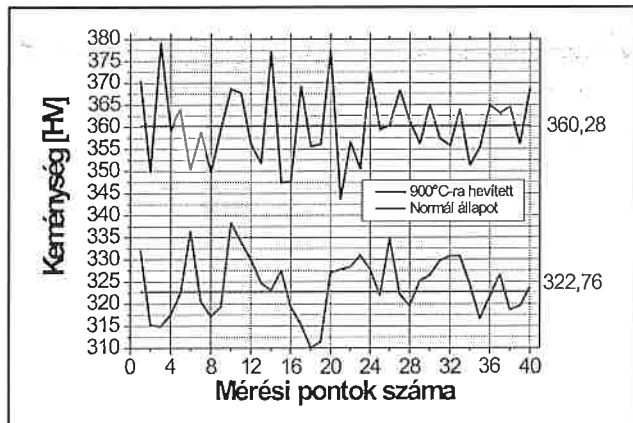
A próbatestet először fénymikroszkóppal vizsgáltam a megfelelő felület előkészítés után. A felvételén látható, hogy az alkalmazott h keze-léssel igen kis méretű szemcséket tudunk létrehozni, valamint a sz vet-szerkezet erősen inhomogén, és jól látszanak a kiválások is. Ebben az állapotban a mikroszkóp felbontása nem volt elég az átlagos szemcseméret meghatározásához (6.  bra).

6.  bra. Szemcs finomított anyag fénymikroszkópos képe
Fig. 6 Optical micrographs of grain refined material

A normál, illetve a szemcs finomított állapotú próbatesteken Vickers-kem nyseget mértünk Mitutoyo MVK H3 (0,05 kg – 2 kg) típusú mikro-kem nysegm r vel, az előbbi próbatesten 3 N-os, az utóbbin 20 N-os terheléssel. A két k l nbz  állapotú acél kem nysegv ltoz s t a 7.  bra szemlélteti.

Normál állapotban az acél átlagos kem nysege: $HV_{0,3} = 323$. A v rt-nak megfelelően, az előbbitől eltérően, a másik állapotban levő anyagra jóval nagyobb $HV_2 = 360$ kem nyseget mértünk. Fontos eldönteni, hogy a nagyobb kem nyseget vajon a szemcseméret finomodása, vagy a kiválások okozzák-e. A Hall–Petch-egyenletből számolható szilárd-s gn veked st nem tudtuk kiszámolni a szemcsenagyság pontos meghatározása nélkül,  gy csak következtethetünk annak nagys g ra.

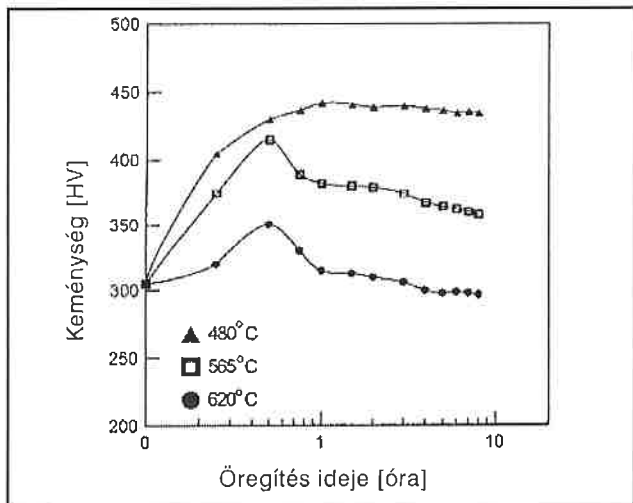
7. ábra. A normál, illetve a szemcsefinomított állapotú acél HV keménységének változása
Fig. 7 Vickers hardness changing on the normal state and grain refined steel

A réz kiválások hatása

Az acél keménysége az öregítés időtartama és hőmérséklete függvényében a 8. ábrán látható diagram szerint változik. 620°C-on a keménység gyorsan növekszik majd 0,5 óra után csökkenni kezd. Ha az öregítés időtartama két óra, akkor az acél keménysége már a kiindulási értéknek megfelelő.

Annak érdekében, hogy vizsgálhassuk a szemcsefinomítás keménységnövelő hatását a rézkiválás hatását ki kellett küszöbölnünk, mégpedig az öregítő hőkezelés pontos elvégzésével:

1. Hevítés 620°C-ra 10°C/s sebességgel
2. Hőntartás 2 órán keresztül

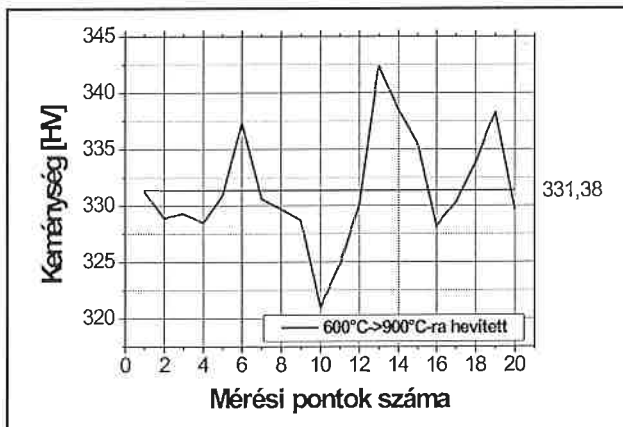

8. ábra. Keménységváltozás az öregítési idő függvényében különböző hőmérsékleten
Fig. 8 Hardness via the aging time on different temperatures

3. Hevítés 900°C-ra 10°C/s sebességgel

4. Azonnali hűtés szobahőmérsékletre

620°C-on a 2 órás hőntartás – a 8. ábra szerint – bőven elég ahhoz, hogy a rézkiválások durvulása révén az acél keménysége a normál állapottal azonos legyen. Az ezt követő 900°C-ra melegítés és gyors hűtés szintén nagyon kis szemcseméretet eredményez: $d_{\text{átlagos}} = 17 \mu\text{m}$. Az így módon hőkezelt acél átlagos Vickers-keménysége: $HV_1 = 331$ (9. ábra).

9. ábra. Az öregített acélon mért HVI Vickers-keménység változása
Fig. 9 Vickers hardness of HVI changing on the aged material

Következtetés

Az acél 9. ábráról leolvasható átlagos Vickers-keménységét összevetve a 7. ábra szerint a normál állapotban mérttel elmondható, hogy a szemcsefinomítás által okozott keménységnövekedés: $331-323 = 8 \text{ HV}$. A Cu kiválások okozta keménységnövekedés: $360-331 = 29 \text{ HV}$, azaz mintegy 3,6-szorosa az előbbinek. Ez azt jelenti, hogy – a fizikai megfontolásokkal alátámasztott általános tapasztalattal összhangban – kiválásos keményítéssel jelentősebb szilárdságnövekedést tudunk elérni, mint szemcsefinomítással.

Köszönetnyilvánítás

A cikk egy franciaországi szakmai gyakorlat alapján készült, amelyet a nantes-i Rotary klub szervezett. Köszönetet mondunk Guy Saindrenan professzornak és Frédéric Christien adjunktusnak, hogy lehetőséget biztosítottak kísérleteink elvégzéséhez a jól felszerelt laboratóriumukban (Laboratoire Génie des Matériaux d'École Polytechnique de l'Université de Nantes).

Irodalom

- Frédéric Christien: Fragilite intergranulare de l'acier 17-4 PH en cours de vieillissement, Thèse de doctorat, 2001
- Guy David: Les aciers inoxydables, Lavoisier, 1990
- C. N. Hsiao, C. S. Chioub, J. R. Yang: Aging reactions in a 17-4 PH stainless steel, Materials Chemistry and Physics 74 (2002) 134–142